

Загальна характеристика клімату України. Циркуляція атмосфери

Конспект уроку, 8 клас

Використовуючи різні методи й додаткові засоби, легко й цікаво подано програмовий матеріал.

Ключові слова: повітряні маси, циклон, антициклон, атмосферний фронт, тропосфера.

Karpiuk O. V. General Characteristic of Climate in Ukraine. Circulation of the Atmosphere.

An interesting program material is given, using various methods and additional resources.

Key words: air masses, cyclone, anti-cyclone, atmospheric front, troposphere.

Мета: продовжувати формувати знання учнів про основні кліматотвірні чинники, циркуляцію атмосфери; простежити її прояв на території України; розкрити загальні закономірності циркуляції атмосфери на теренах України, використовуючи міжпредметні зв'язки.

Розвивати логічне причинно-наслідкове мислення, вміння працювати з таблицями і схемами.

Формувати здоров'язбережувальні та міжпредметні компетентності учнів.

Обладнання: підручник для 8 класу (автори П. Г. Шищенко, Н. В. Муніч), кліматична карта Європи, навчальні атласи, наочні матеріали, роздатковий матеріал, мультимедійне обладнання.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Структура уроку

- I. Організаційний момент.
- II. Актуалізація та мотивація навчальної діяльності.
- III. Вивчення нового матеріалу (Кліматотвірні чинники. Циркуляція атмосфери: повітряні маси, атмосферні фронти, циклони і антициклони; їх прояв на території України).
- IV. Узагальнення і систематизація знань.
- V. Підсумок уроку. Рефлексія.
- VI. Домашнє завдання.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація та мотивація навчальної діяльності

Учитель. Ми продовжуємо вивчення теми «Кліматичні умови та ресурси». З попередніх уроків ми знаємо, що кліматичні умови впливають на всі

компоненти природи. Від клімату значною мірою залежать умови життя, господарської діяльності й відпочинку людей. Різке зниження температур у кінці жовтня синоптики пояснюють проникненням арктичного повітря; спекотне літо – встановленням обширного антициклону; повені в Карпатах – активізацією циклонів; проходження атмосферного фронту супроводжується сильним буревієм. Отже, на формування клімату впливає не лише розподіл сонячної радіації і підстильна поверхня, але й інші чинники. Але перш ніж перейти до вивчення нового матеріалу, пригадаймо:

– Що називають кліматом?

– Які кліматотвірні чинники впливають на клімат?

Отже, сума чинників – сонячна радіація, циркуляція атмосфери і підстильна поверхня зумовлює особливий, притаманний лише для певної території багаторічний режим погоди, який ми називаємо кліматом. З попереднього уроку вже знаємо про вплив на клімат України сонячної радіації та підстильної поверхні.

III. Вивчення нового матеріалу

Учитель: Тема сьогоднішнього уроку «Загальна характеристика клімату України. Циркуляція атмосфери».

Завдяки загальній циркуляції атмосфери відбувається перерозподіл тепла й вологи. Циркуляція атмосфери зумовлює перенесення повітряних мас, їхню трансформацію і взаємодію, що відбувається у вигляді атмосферних фронтів, циклонів і антициклонів.

– Що називають циркуляцією атмосфери?

– Що називають повітряними масами?

– Які повітряні маси вам відомі?

– Які повітряні маси впливають на клімат України? Робота з кліматичною картою Євразії і таблицею «Вплив повітряних мас на погоду в Україні».

Таблиця 1

Вплив повітряних мас на погоду в Україні

Район формування повітряних мас	Повітряна маса	Характер погоди
Атлантичний океан, Ісландська область низького тиску	Морські помірні повітряні маси	Похмура, прохолодна, волога влітку; похмура зі снігом, туманами, відлигами або дощем узимку і восени
Азія, Сибірська область високого тиску	Континентальні помірні повітряні маси	Суха погода: спекотна влітку і морозна взимку
Середземне море	Морські тропічні повітряні маси	Тепла дощова погода влітку і різке потепління взимку
Азія, Азорська область високого тиску	Континентальні тропічні повітряні маси	Ясна, суха, жарка влітку
Норвезьке і Баренцове моря	Морські арктичні повітряні маси	Нестійка, дощова, прохолодна погода влітку; морозна малохмарна взимку
Арктика, Карське море	Континентальні арктичні повітряні маси	Різка похолодання і малохмарна погода взимку

Учитель: На погодні умови в Україні впливає проходження помірних, арктичних і тропічних повітряних мас з Атлантичного та Північного Льодовитого океанів, Азії і навіть Африки. Панівними є помірні повітряні маси.

– Звідки надходить морське помірне повітря?

– Яку погоду воно зумовлює?

– На яку частину України морські помірні повітряні маси мають більший вплив?

Атлантичне повітря, просуваючись на схід, поступово віддає свою вологу. Зумовлюючи похмуру і дощову погоду, воно зменшує спеку, а взимку пом'якшує морози, особливо на заході України.

Не маючи на своєму шляху перешкод, далеко на південь Східноєвропейської рівнини проникає холодне і чисте арктичне повітря.

– З якого регіону рухається на Україну арктичне повітря?

– Яку погоду приносять морські арктичні повітряні маси, що формуються над Норвезьким і Баренцевим морями?

– Яку погоду формують континентальні арктичні повітряні маси?

Арктичне повітря протягом року викликає похолодання, морозну суху малохмарну погоду взимку, навесні та восени – заморозки.

На клімат нашої країни впливають і тропічні повітряні маси. Приходячи з півдня, вони завжди теплі, мають високу температуру.

Влітку активним стає Азорська область високого тиску – Азорський максимум.

– Яку погоду він приносить?

– Де формується повітря, яке приносить на Україну теплу, похмуру погоду із затяжними дощами, а взимку – різке потепління?

– Як називаються ці повітряні маси?

Учитель: Одночасно в тропосфері формуються кілька десятків типів повітряних мас. Ці області контактують одна з одною в зонах, які отримали назву

атмосферних фронтів – перехідних смуг, які утворюють повітряні маси з різною вологістю, неоднаковими температурою та атмосферним тиском. Оскільки стикаються повітряні маси з різними властивостями, під час проходження фронту відбуваються

найінтенсивніші рухи повітря. Ширина таких фронтів на місцевості досягає декількох десятків, а довжина – сотень кілометрів. Розглянемо схему проходження атмосферних фронтів (мал. 1).

Фронт можна розглядати як лінію розділення повітряних мас.

– Яке повітря розділяє атмосферний фронт?

– Холодне повітря межує з теплим і міститься під ним. Чому? (*Холодне повітря важче*).

– Що відбувається з теплим повітрям? (*Легше тепле повітря піднімається вгору, охолоджується, в ньому утворюються хмари, які приносять опади*).

– Чим супроводжується проходження атмосферних фронтів?

Учитель: Фронти бувають теплими або холодними. Теплий фронт утворюється при насуванні маси теплого й більш вологого повітря на більш важке, холодне і сухе. Підняття теплого повітря відбувається повільно, тому спочатку високо в небі утворюється пелена перистих і перисто-шаруватих хмар. Пізніше появляются купчасті, а перед самим фронтом – низькі шарувато-дощові хмари. Починається дощ.

Холодний фронт утворюється при переміщенні холодного повітря в область, яка зайнята теплим. У цьому випадку тепле повітря, витіснене холодним, піднімається вгору швидше, опади мають зливовий характер. Часто виникають шквали і грози.

Приєм «Обмін досвідом»

Учитель об'єднує учнів у дві групи. Учні отримують картку з твердженнями щодо атмосферних фронтів. Одна група вибирає твердження про теплий атмосферний фронт, інша – про холодний. Потім групи обмінюються думками.

Твердження:

1. Холодне повітря переміщується в область, яка зайнята теплим.

2. Тепле повітря насувається на холодне.

3. Високо в небі утворюється пелена перистих і перисто-шаруватих хмар.

4. Наступ цього атмосферного фронту супроводжується утворенням темних купчасто-дощових хмар.

5. Його проходження зумовлює потепління.

6. Цей атмосферний фронт приносить похолодання.

7. Його проходження супроводжується шарувато-дощовими хмарами, тривалими дощами.

8. Він зумовлює дощі з грозами, градом, шквалом.

9. Узимку цей фронт приносить хуртовину, інтенсивні снігопади.

10. Його надходження супроводжується взимку густими туманами, відлигою.

Висновок: отже, проходження атмосферних фронтів супроводжується опадами.

Учитель: Характер атмосферної циркуляції над Україною визначається також частою зміною циклонів і антициклонів. В областях зі зниженим атмосферним тиском утворюються циклони, а з високим – антициклони. Циклони й антициклони – це величезні атмосферні вихори, під час руху яких відбувається перенесення повітряних мас. Циклони й антициклони – це протилежності в атмосферній циркуляції. *Циклони (в перекладі з грецької – «той, що кружляє») – вихрові рухи повітря, пов'язані з областями низького тиску, антициклони – високого.*

Щоб ці визначення стали вам зрозумілими, розглянемо умови формування циклонів. У цьому нам допоможе мал. 2.

Циклон виникає при прориві теплого повітря в область, яка зайнята холодним повітрям. В області з теплим повітрям атмосферний тиск нижчий, і в неї прямують потоки більш холодного і важкого повітря. Через обертання Землі вітер у циклоні починає відхилятися (у північній півкулі вправо), обгинаючи проти годинникової стрілки область низького тиску. Так виникає коловий рух повітряних мас у циклоні.

Розвиток циклону приводить до того, що область низького тиску переміщується всередині холодного повітря з більш високим тиском. При цьому швидкість руху цієї гігантської дзиґи становить у середньому 30 км/год, розміри в діаметрі досягають 2000–3000 км, а висота – до 20 км. Тепле і більш легке повітря циклону, яке стискається кільцями холодного, поступово піднімається вгору, охолоджується, звільняється від вологи. Тому проходження циклонів супроводжується похмурою, дощовою і вітряною погодою. Коли кільце холодного повітря остаточно стиснеться, циклон припиняє своє існування. Його життя зазвичай триває кілька діб, рідше тиждень-два.

Із циклонами взаємодіють антициклони. Вони характеризуються протилежними ознаками.

Приєм «Робота в парах».

Складіть коротку характеристику антициклону, використавши розглянуті ознаки циклону, мал. 2 і табл. 2. Інформацію про антициклон занесіть у зошити.

Таблиця 2

Циклон	Антициклон
1. Виникає при проникненні теплих мас повітря в холодні. 2. Вихрові рухи пов'язані з областю низького атмосферного тиску. 3. Рух повітря висхідний, проти годинникової стрілки. 4. Дуже рухливий, приносить дощову й вітряну погоду, пом'якшує спеку влітку і холод узимку	

Циклони, зароджуючись над Північною Атлантикою, приходять на територію України протягом року переважно із заходу. Завдяки їм узимку настає відлига, випадає сніг, а влітку – дощ. Вторгнення антициклонів з Азії зумовлює взимку різке похолодання, а влітку – посушливу погоду. В середньому за рік в Україні буває 63 % днів з антициклонами і 37 % – з циклонами.

IV. Узагальнення і систематизація знань. Тести

Дайте коротку відповідь на питання.

1 варіант

1. Як називається перехідна зона, що розділяє дві повітряні маси з різними властивостями?

2. Як називається замкнута зона повітря з високим тиском у центрі та вихровим рухом повітря за годинниковою стрілкою?

3. Які повітряні маси характеризуються сухістю і високими температурами?

4. Які повітряні маси викликають різке зниження температур наприкінці жовтня?

5. Зранку посилився вітер, високо в небі появилася пелена перистих, шарувато-перистих хмар, а надвечір – купчасті. Який атмосферний фронт, на твою думку, наближається?

6. Циклон чи антициклон, на твою думку, зумовлює малохмарну й спекотну погоду влітку?

2 варіант

1. Зранку посилився вітер, високо в небі появилася пелена перистих, шарувато-перистих хмар, а надвечір – купчасті. Який фронт, на твою думку, наближається?

2. Циклон чи антициклон, на твою думку, зумовлює малохмарну і спекотну погоду влітку?

3. Які повітряні маси характеризуються сухістю і низькими температурами протягом року?

4. Які повітряні маси викликають рекордно теплу і дощову погоду в кінці листопада?

5. Опівдні на горизонті появилася свинцево-чорні купчасті хмари, піднявся поривчастий вітер, а незабаром почалася хуртовина. Який атмосферний фронт, на твою думку, зумовив негоду?

6. Циклони чи антициклони, на твою думку, зумовлюють восени теплу, хмарну, дощову погоду з частими та густими туманами?

V. Підсумок уроку. Рефлексія

Учитель: Отже, визначальним чинником, що впливає на клімат України, є сонячна радіація, але територіальне розмаїття кліматичних умов посилюється циркуляцією повітряних мас та рівнинним характером поверхні.

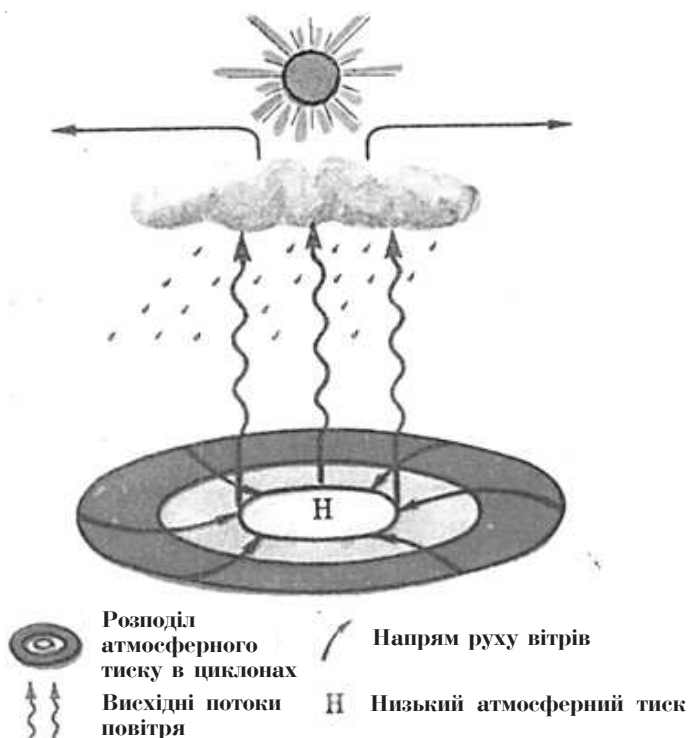
Оцінювання та коментування роботи учнів.

VI. Домашнє завдання:

опрацювати текст підручника на с. 87–89. Подумайте, на які показники клімату впливають атмосферні фронти, циклони й антициклони. У зошит запишіть ознаки циклону. (Ознаки антициклону записано в зошитах під час самостійної роботи в парах).

Малюнок 1. Утворення фронтальних опадів

Малюнок 2. Рух повітряних мас у циклоні

Література

1. Пестушко В. Ю. Фізична географія України : підручн. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова. – К. : Генеза, 2008. – 288 с. : іл.
2. Гаврилик-Титар Н. М. Фізична географія України. Опорні схеми для учнів 8-х класів : навч.-метод. посібн. / Н. М. Гаврилик-Титар. – Т. : Астон, 2002 р. – 84 с.
3. Довгань Г. Д. Фізична географія України. 8 клас : посібн. для вчителя / Г. Д. Довгань, Н. Я. Кругла, М. Я. Пшенична, В. О. Соловійов. – Х. : Ранок ; Веста, 2002. – 272 с.